

соціальної та історичної інформації; критично аналізувати й узагальнювати здобуті відомості й досвід, тощо.

Закон України «Про освіту» гарантує всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, а проведення учнівської конференції на тему «Суспільно-політичний розвиток Болгарії X–XIII ст.» є одним із шляхів реалізації його гарантій [3].

Отже, ця тема може активно використовуватися на уроках всесвітньої історії в закладах загальної середньої освіти України. Учні матимуть змогу ознайомитися з історією ще однієї країни Середньовіччя, яка вела активну боротьбу за своє існування. З метою ефективного засвоєння матеріалу, бажано провести учнівську конференцію.

Список використаних джерел

1. Про оновлені навчальні програми для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0804729-17>.
2. Про оновлені навчальні програми для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0804729-17>.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. Редакція від 24.03.2024. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

Я. Ярош – доктор політичних наук, професор, декан факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Стан дослідженості політичних партій в Україні

На всіх етапах розвитку суспільства, політичні партії перебирають на себе корелюючу роль, спрямовуючи енергію громадян на творчу діяльність і тим самим формуючи політичні інститути. Зростання

чисельності політичних партій переходить у якісно вищу форму – виникнення партійної системи, що охоплює майже усі сфери суспільного життя. Кількість джерел та літератури на тему дослідження політичних партій є неймовірно великою.

Політична наука завжди приділяла увагу різноманітним об'єднанням громадян. Однією із перших спроб звернення до цих самодіяльних громадських утворень була їх оцінка і місце в розвитку суспільства давніми мислителями (Аристотель, Цицерон). Дж. Локк враховував їх специфіку при обґрунтуванні договірної концепції, зокрема, взаємодії політичного і громадянського суспільства. Р. Шміттер проблему взаємодії громадських утворень і державних структур розглядав в рамках корпоративістської концепції. Крім того, деякі аспекти трансформації політичних інститутів демократії, в тому числі й політичних партій розглядаються у працях зарубіжних дослідників, зокрема С. Гантінгтона, М. Крозьє [6].

Дослідження, які пов'язані з функціонуванням політичних партій здійснювалися у різні періоди такими зарубіжними науковцями Р. Даль, К. Дойч, М. Вебер, М. Дюверже, А. Лейпхарт, С. Ліпсет, С. Роккан, Дж. Сарторі, М. Лааско, Р. Таагепера [2].

Серед вітчизняних дослідників, які вивчали партійну проблематику можна виокремити праці В. Бебика, С. Гелей, Г. Зеленько, Б. Кухту, М. Михальченка, І. Кресіну, А. Ліченко, С. Наумкіну, І. Нікіфорова, Ф. Рудича, А. Руденко, Г. Щедрову та ін. [2; 5].

Сама природа та сутність політичних партій показує, що їх не можна розглядати у відриві від функціонування в політичних процесах суспільства. Проблему інституалізації політичних партій піднімають у своїх дослідженнях Ю. Шведа, Ю. Юдин, В. Мельниченко [3].

Проблеми формування партійної системи в умовах модернізації суспільства, становлення багатопартійності в Україні, класифікацію політичних партій, ідеологічні особливості партійної системи досліджували у своїх роботах вітчизняні науковці, такі як С. Здіорук, В. Бичек, Л. Кормич, Д. Шелест, С. Бабій, Б. Назаренко, А. Слюсаренко, М. Томенко, В. Базів. Особливості формування партійної системи та становлення багатопартійності були обумовлені спадщиною комуністичного режиму, який довгий час панував на теренах України. Історію українського партійного будівництва

розглядає В. Гарань у своїй праці «Убити дракона. З історії Руху та нових партій України», а також В. Шевченко, М. Павленко, Г. Потапов «Історія українських політичних партій». О. Бойко досліджувала феномен української партійної системи через аналіз основних етапів формування, становлення та перспектив її розвитку [2].

Проблематика трансформації політичних партій України дещо раніше висвітлювалася в працях вітчизняних авторів, серед яких необхідно відмітити книгу В. Литвина, в якій подається новітня політична історія України (1990–1994 рр.) із залученням архівних матеріалів та інших документальних джерел, а також цікаве дослідження В. Базіва, присвячене аналізу походження і функціонування політичних партій у тоталітарних і демократичних політичних системах. Варто звернути увагу на працю, С. Здіорука та В. Бичека, в якій висвітлюються проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин. На окрему увагу заслуговують праці А. Білоуса, О. Гараня, Л. Кормича, Ю. Шведа та Е. Пуфлера [2; 3], в яких розкриваються особливості процесів формування та становлення партійної системи сучасної України та її переходу до системи поляризованого плюралізму.

Варто виділити праці К. Пальшкова та Г. Щедрової, які досліджують політичну конкуренцію. Український дослідник, К. Пальшков, зазначає, що «конкурентне суспільство – вищий ступінь розвиненого громадянського суспільства, що характеризується високим освітнім, ціннісним, інтелектуальним потенціалом, а також широким набором засобів і характеристик, здатних забезпечити надійних захист інтересів і стійкість такого суспільства до внутрішніх та зовнішніх викликів і загроз» [2; 5]. Дослідник зазначає, що важливим критерієм власне конкурентоздатності є здатність конкретного суспільства виступати рівним опонентом у відносинах із владою.

Українська дослідниця, Г. Щедрова, розглядає політичну конкуренцію через призму зіткнення інтересів різних суб'єктів політики. Зокрема, дослідниця відзначає, що «конкуренція політична (лат. *Concurrentia* – зіткнення) – специфічна форма політичної взаємодії суб'єктів політичного процесу з приводу участі в боротьбі за отримання та реалізацію влади, що регламентується певними нормами права та політичної культури, і виступає індикатором

демократичності політичного режиму. Від економічної конкуренції, яка була первинною, політична конкуренція запозичила такі ознаки, як тяжіння до олігополії, стабільність правил гри між учасниками, наявність системи стримувань та противаг». Г. Щедрова пропонує розглядати політичну конкуренцію, як критерій, що характеризує політичний ринок. Дослідниця пропонує типологізацію політичного ринку і виділяє пропорційний, непропорційний і умовно-пропорційний політичні ринки [5].

Л. Гонюкова, аналізує концептуальні засади функціонування політичних партій як інституту державної політики та управління, а також висвітлюється роль впливу середовища на перевтілення політичних партій у державний інститут. Науковець аналізує партійні механізми формування державної політики та розкриває діяльність партій під час формування вищих органів державної влади та виконання ними державницьких функцій [2].

Українська дослідниця О. Симончук досліджує рівень довіри до політичних партій через класову структуру суспільства. На підставі даних моніторингу Інституту соціології НАН України та Європейського соціального дослідження і низки цільових досліджень робітничого і середнього класу дослідником надано емпіричну обґрунтовану відповідь на питання про те, які із соціальних класів і якою мірою включені в політичні процеси у країні. О. Симончук зазначає, що класи найманих працівників і дрібних власників в Україні політично вкрай слабо консолідованими та представлені в політиці. Для них парламентські політичні партії не є ефективним інструментом організації й мобілізації для просування і захисту їхніх інтересів. Це підтверджується низьким рівнем членства в політичних партіях і довіри до них серед представників цих класів, а також і класово несеґментованим партійно-електоральним полем в Україні [2].

Український центр політичних досліджень, за редакцією С. Конончук та С. Горобчишина підготував дослідження «Динаміка партійного представництва в Україні після Революції Гідності» в якому розглядаються зміни у представництві політичних партій в Україні у період після Революції Гідності.

У науковій розвідці «Динаміка партійного представництва в Україні після Революції Гідності» здійснено аналіз динаміки участі партій у виборчих процесах в Україні у 2010–2015 рр. Даний період

охоплює два електоральні цикли виборів до Верховної Ради України (2012, 2014 рр.) та місцевих рад (2010–2015 рр.). Дослідження цікаве тим, що значну увагу приділено партійному представництву на регіональному рівні, так як дана проблематика залишається поза увагою дослідників.

На основі даних про представництво партій у Верховній Раді України та органах місцевого самоврядування в електоральних циклах 2010–2015 рр. засвідчено високу партійну турбулентність, прискорену суспільними перетвореннями в період Революції Гідності та їхніми наслідками в політичній сфері. Висловлено припущення про подальшу нестійкість партійного представництва на парламентському та місцевому рівнях [1].

Проблематику дослідження ультраправих/правих партій в країнах Центрально-Східної Європи зустрічаємо в розвідках Г. Альберта, М. Бастла, М. Мареша, Й. Смолика, Я. Ратая, М. Стрімски, А. Романюка, В. Литвина, Я. Харвата й ін.

Ліві політичні партії стали предметом уваги І. Бекешкіної, О. Гараня, Д. Видріна, В. Горбатенка, Б. Кухти, Ф. Кирилюка, С. Ростницької, В. Хмелька, Г. Кирн, В. Мейтуса, Г. Маркузе, Д. Корольова, Д. Пилаша, О. Шевченка, Г. Шипуновата й ін.

Поняття «політична партія» – це витвір новітньої доби, хоча явище існує ще з давньоримських часів. Термін «партія» походить від лат. *partis* – частина, галузь, відділ. Політичні групи, клуби такі ж старі, як і сама політика, але політичні партії в сучасному їх значенні тісно пов'язані зі становленням і розвитком представницької демократії та її основного елементу – парламентаризму як форми й методу організації та здійснення влади. У більшості західних демократій виникнення політичних партій йшло поряд із розширенням права участі у виборах на все ширші верстви суспільства.

Список використаних джерел

1. Конончук С., Горобчишина С. Динаміка партійного представництва в Україні після Революції Гідності. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/dynamic%20delegat%20site.pdf> (дата звернення 13.03.2024).
2. Політологічний енциклопедичний словник. Харків: Право, 2015. 816 с.

3. Шведа Ю. Чи не є «закон диспаритету» М. Дюверже «розетським каменем» української партології. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 57–64.
4. Шипунов Г. Політичні партії «нової політики»: основні підходи до концептуалізації й індикатори визначення. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політичні студії*. 2018. Вип. 18. С. 397–403.
5. Щедрова Г. Політична конкуренція еліт у сучасній Україні: монографія. Дніпро, 2016. 390 с.
6. Crozier M., Huntington Samue IP. And Watanuki Joji. *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*. New York: N.-Y. University Press, 1975. 382 p.